

ALMANTAS SAMALAVIČIUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

ESTETIKA URBANISTIKOJE: CAMILLO SITTE ĮŽVALGOS

Aesthetics in Urban Planning: Insights of Camillo Sitte

SUMMARY

The author of the article discusses the concept of urban planning that was offered by Austrian architect Camillo Sitte at the turn of the last century. During this period and under the pressure of modernist imperatives, the leading urban planners were captured by urban megalomania and demonstrated an indifference to urban heritage and to the principles of aesthetics. The aesthetical dimension of Sitte's thinking is scrutinized and his concept of urban planning is interpreted as strikingly up to date and modern. The author suggests that Sitte's role in the history of urban planning still remains somewhat underrated because such influential authors as historian Carl E. Schorske or renowned architect Le Corbusier have drafted a one-sided and often unjust interpretation of Sitte's theoretical assumptions. The author emphasizes the potential of Sitte's approach. The author also mentions George R. Collins and Christiane Craseman Collins who consider the Austrian architect as adequately modern and thus extremely urgent in the present discussions on urban planning. Further reconsideration of the legacy of Camillo Sitte can enrich urban studies and be of great help when drafting holistic attitudes toward urban heritage and contemporary planning practices both in Lithuania and other countries who face many urban dilemmas.

SANTRAUKA

Straipsnio autorius aptaria austrų architekto Camillo Sitte's miestų planavimo koncepciją, pateiktą tuo metu, kai spaudžiant modernistiniams imperatyvams suklestėjo urbanistinė megalomanija ir abejingumas urbanistiniam paveldui bei estetikos principams. Straipsnyje nagrinėjama Camillo Sitte's mąstysenos estetinė dimensija, o jo pateiktą urbanistinio planavimo koncepciją siūloma vertinti kaip itin šiuolaikišką ir modernią. Teigiama, kad Sitte's vaidmuo miestų planavimo istorijoje tebėra nepakankamai įvertintas, kadangi tokie įtakingi autoriai kaip istorikas Carl E. Schorske ar žinomas architektas bei urbanistas Le Corbusier suformulavo vienpusišką ir neteisingą Sitte's palikimo interpretavimo tradiciją. Autorius išryškina

RAKTAŽODŽIAI: Camillo Sitte, urbanistika, estetika, meniniai principai, viešosios erdvės.

KEY WORDS: Camillo Sitte, urban planning, aesthetics, artistic principles, public spaces.

kitos teorinės Sitte's rašytinio palikimo interpretacijos potencialią, kuris slypi George'o R. Collinso bei Christiane'os Craseman Collins požiūryje: šie autoriai laiko austrų architektą adekvačiu moderniosios urbanistikos siekiniams, todėl labia reikšmingu šiuolaikinėms urbanistinio planavimo diskusijoms. Autorius teigia, kad tolesnė Camillo Sitte's teorinio palikimo analizė gali praturinti urbanistines studijas ir pagelbėti kuriant holistinį požiūrį į urbanistikos paveldą ir šiuolaikinį miestų planavimą, taip pat padėti sprendžiant urbanistines dilemas Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse.

PRAE SCRIPTUM

Šiuolaikinei urbanistikai, kurios dominuojantys diskursai per praėjusį šimtmetį buvo pasidavę pažangos ideologijos apžavams ir neretai ignoravo ankstesnių epochų patyrimą, miesto plėtrą interpretuodami kaip civilizacinių procesų begalinio kilimo aukštyn kreivę, šiandien tampa itin svarbu adekvačiai įvertinti savo teorinės minties istoriją, reikšmingas, tačiau nepakankamai įvertintas koncepcijas, o taip pat atskleisti praeities mąstymo formose slypinį kūrybos potencialą. Jau išgyvenusi didžiausią pažangos ideologijos pakilimo tarpą, po kurio sekė nusivylimas šiuolaikinio megalopolio trajektorijų plėtra, ir ieškanti naujų tolesnės raidos perspektyvų, šiuolaikinė urbanistika vis dažniau gręžiasi į savo ištakas, ieškodama praeityje neišnaudotų mąstymo apie ateities miestą galimybių. Camillo Sitte yra vienas iš iki šiol adekvačiai neįvertintų, tačiau vis didesnę susidomėjimą keliančių teoretikų ir platesne prasme urbanistinio diskurso

kūrėjų, labai anksti numačiusių moderniojo miestų planavimo raidos akligatvius ir pateikusių kitokias miesto erdvių kūrimo strategijas, kuriose šalia praktiškų dalykų didelė reikšmė teikiama utilitarumui sunkiai pasiduodančiai estetinei dimensijai. Kadangi moderniosios Vakarų urbanistinės minties trajektorijų tema Lietuvos miesto plėtros problemų kontekste iki šiol išlieka nepakankamai atskleista, yra labai pravartu įdėmiau pasišvalgyti po moderniojo miestų planavimo idėjų ir praktikų raidos istoriją, juolab kad ir išgyvenę daugiau nei pusės šimtmečio ideologinės izoliacijos laikotarpį niekuomet nebuvome, o juo labiau šiandien nesame globalių urbanistinių procesų nuošalyje. Camillo Sitte's daugiau nei prieš šimtmetį paskelbtoje urbanistinėje koncepcijoje galima išvelgti mąstymo atšvaitų, aktualių sprendžiant sudėtingas urbanistinio planavimo ir urbanizacijos problemas tiek Europoje, tiek ir šiandieninėje Lietuvoje.

MENIŠKUMAS IR MIESTŲ PLANAVIMAS

Austrų architektas ir architektūros kritikas Camillo Sitte (1843–1903) visai pagrįstai laikomas moderniojo urbanistinio planavimo pradininku, nežiūrint į tai, kad jo išvalgos apie miesto formos

ir struktūros transformacijas įvairių autorių buvo skirtingai, o neretai itin kontraversiškai interpretuojamos ir tendencingai vertinamos kaip „nešiuolaikiškos“ arba spendžiančios konceptualias kliūtis

šiuolaikinės urbanistikos praktikų sklaidai. Neretai buvo tvirtinama, esą austrų architektas dygėjosi moderniosios epochos urbanistinėmis vertybėmis ir perdėtai aukštino ankstesnių epochų urbanistinį paveldą. Toks siauras, perdėm paviršutiniškas požiūris, nuvertinantis austrų architekto indėlį į urbanistinės minties istoriją, charakteringai atsispindi plačiai pagarsėjusiame austrų istoriko Carlo Schorske's veikale *Fin-de- Siecle Vienna*, kur Sitte's nuopelnai urbanistinio planavimo ir urbanistinės minties istorijai redukuojami iki elementarios praėjusių laikų nostalgijos ir retrogradiško susižavėjimo praeitimi. Vertindamas architekto indėlį į devynioliktojo amžiaus pabaigos Vienos kultūrą šis garbus istorikas be didelių užuolankų teigė, esą „Sitte's kritika yra persmelkta nostalgijos dingusiai praeičiai. Ji taip pat iškelia ypač modernius socialinius-psichologinius poreikius, kurie rūpėjo ir kitiems jo laiko kultūros kritikams, ypač Sitte's herojui Richardui Wagneriui. Ringštrasė Sittei įkūnijo blogiausius bejausmio utilitarinio racionalizmo bruožus. [...] Sitte teigia, kad formuojasi nauja neurozė: agorafobija (*Platzscheu*), baimė eiti per didžiules miesto erdves. Jose žmonės jaučiasi tarsi nykštukai, bejėgiai prieš tas erdves apibrėžiančius tūrius. Drauge žmonės praranda ryšį su pastatais ir paminklais.“¹ Istorikui architekto atsigrėžimas į viduramžių miestų statybos paveldą ir kritiškas tuo metu išryškėjusių planavimo principų vertinimas prilygo nostalgiskam, t. y. itin „nešiuolaikiškam“, susižavėjimui praeitimi. Pasak Schorske's, „Baisėdamasis suvienodintu gatvių tinklu, Sitte išaukštino laisvas antikos ir

viduramžių miesto erdvės organizavimo formas: netaisyklingas gatves ir aikštes, kurios atsirasdavo ne ant braižymo lentos, bet *in natura*. Priešindamasis valdingiems spekuliantų ir inžinierių reikalavimams, Sitte sąmoningu meniniu planavimu užsimojo pasiekti tai, ką ankstesni amžiai sukurdavo dėl spontaniško ir lėto miesto augimo: tapybišką ir psichologiškai jaukią erdvės organizaciją. Kovodamas su modernumu, Sitte pasitelkė į pagalbą Aristotelį: „Miestas turi būti pastatytas taip, kad jo piliečiai jaustųsi saugūs ir laimingi. Kad pasiektume antrąjį tikslą, miestų statyba turi būti ne vien techninis uždavinys, bet ir estetiškas pačia kilniausia prasme.“² Nepaisydamas kai kurių taiklaus architekto teorinių prieigų ir jas paskatinusių sociokultūrinių veiksnių nusakymo, jo tėvynainis istorikas vis dėlto nesugebėjo išvelgti Sitte's koncepcijos atskleistų urbanistinio mąstymo, taip pat ir požiūrių į planavimą kaitos perspektyvų, kurios tampa vis aktualesnės ryškėjant šiuolaikinio megalopolio plėtos akligatviams. Schorske's veikale nepalyginamai šilčiau ir aukščiau vertinamas bei iškeliamas Sitte's antipodas – racionaliai, neva šiuolaikiškai mąstęs jo amžininkas ir tėvynainis Otto Wagneris – istoriko nuomone, moderniajai epochai gerokai artimesnės dvasios reiškėjas, kurio urbanistinių vertybių rinkinyje vietos praeities „nostalgijai“ liko gerokai mažiau. Dar kritiškiau Sitte's idėjas, kaip puikiai žinoma, vertino šveicarų kilmės prancūzų architektas Le Corbusier, kuris neakivaizdžiai polemikai su Sitte's meniniais planavimo principais paskyrė ištisą knygą, išaukštinusią geometriją, tvarką, racionalumą ir tiesią

liniją, o austrų architekto mąstymą nu-reikšminęs iki destruktivaus planavimo teorinio įrankio.

Vis dėlto nepaisant santūraus, netgi neslepimai priekaištingo Schorske's požiūrio į menamą architekto nostalgiją praeičiai, vėlesni miesto kultūros istorikai ir teoretikai Camillo Sitte's koncepcijas vertino palankiau nei istorikas, tyrinėjęs *fin-de-siecle* Vieną ar „tiesios linijos“ ir „stačių kampų“ mechaniskų principų planuojant miestus ideologas. Tačiau ne visi vėlesni autoriai buvo linkę kliautis Sitte's aršiausių oponentų verdiktai. Gerokai pozityviau Sitte's idėjas ir jo indėlių į urbanistinių koncepcijų istoriją vertino Paulis ir Percivalis Goodmanai, savo veikalė *Communitas* itin dėmesingai analizavę austrų architekto pažiūras į modernųjį miestų planavimą³. Kaip nurodo, ko gero, bene kruopščiausi Sitte's teorinio palikimo tyrinėtojai – urbanistikos istorikai George'as R. Collinsas ir Christiane Crasemann Collins – „Sitte's, kaip ir Rieglio bei Wollflino, indėlis kituose menuose pastebimas dėl to, kad jis redukavo urbanistinę aplinką iki esmių, grindžiančių kurį nors arba kurio nors laikotarpio stilių [...] Miestų statyba buvo grynas tvarkymo menas. Vadinti šį žmogų viduramžių, baroko ar romantizmo atstovu yra absurdas; ir nors kiekvienu atveju rezultatai gali būti skirtingi, Sitte's metodas yra vienodai pritaikomas ir Vidurio Europos gyvenvietėms, Kinijai, ir Peru plokščiakalniams. Šiuo požiūriu jis buvo visiškai modernus.“⁴ Nuoseklus ir išsamus Sitte's urbanistinio mąstymo paveldo tyrimas suteikė pagrindą tiek gerokai plačiau ir giliau suvokti Sitte's nuostatas bei argumentus, tiek pastebėti jose glū-

dintį ateities urbanistinio mąstymo potencialą. Pastaruoju metu susidomėjimas Sitte's idėjomis ir jų poveikiu urbanistinės minties bei miestų planavimo praktikai gerokai išaugo; gausėja veikalų adekvačiau ir išsamiau vertinančių jo požiūrio ištakas, formavimosi aplinkybes bei receptiją urbanistinių tyrimų lauke⁵.

Sitte's koncepcijų vertinimo netolygumas susijęs su keletu priežasčių: viena, jis labai aiškiai pasisakė už tradicinio urbanistinio paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą tuo metu, kai buvo įtaigojama kurti urbanistinę masę *ex nihilo*, o šitai itin erzino tuos modernizmo adeptus, kurie avangardinių koncepcijų pritaikymą urbanistikai bei architektūrai siejo su bet kokių praeities „atgyvenų“ pašalinimo iš miesto „kūno“ imperatyvu; kita vertus, nepaisant didžiulės Sitte's įtakos devynioliktojo amžiaus pabaigos ir dvidešimtojo pradžios Vakarų Europos (ypač Vokietijos) miestų architektūrai, būtina pastebėti, kad jo požiūrius savaip (o neretai – prieštarinčiai ir netgi klaidinčiai) interpretavo ne tik nuoseklūs jo kritikai, bet net kai kurie jo mokiniai ir sekėjai. Austrų architekto garsiosios knygos vertimų istoriją tyrinėję autoriai yra atkreipę dėmesį į tai, kad pavyzdžiui, prancūziškojo leidimo vertėjas ne tik perteikė jo tekstą nepakankamai adekvačiai, bet ir pats pasidarbavo jį „tobulindamas“, t. y. sukurdamas naują skyrių, kurio nebuvo originale, arba pakeisdamas Sitte's pateiktus pavyzdžius savaip ir tuo iškreipdamas Sitte's požiūrį, nors laikė save jo mokiniu. Kaip taikliai šią problemą įvardijo George'as R. Collinsas ir Christiane Crasemann Collins, architektui „teko ta pati lemtis kaip ir daugeliui pra-

našų – jo paties mokiniai, taip pat ir oponentai, nelabai suprato, ką jis sakė“⁶.

Camillo Sitte savo knygą, padariusią tokią didelę įtaką būsimoms miestų studijoms, parašė per labai trumpą – vos kelių savaitių – laikotarpį. Šis veikalas, originalo kalba pavadintas *Die Stadtebau nach seinen kunstlerischen Grundsätzen* („Miestų planavimas remiantis meniniais principais“) buvo išleistas 1889 m. ir netrukus tapo savotišku intelektualiniu manifestu, įkvėpusiu naują urbanistinės regeneracijos sąjūdį Europoje, ypač Austrijoje ir Vokietijoje. Šį faktą, nors ir su dideliu nepasitenkinimu, pripažino jo oponentas Le Corbusier, nepaliojdamas kritikuoti tiek patį Sitte, tiek jo įtaką kelioms europinių architektų kartoms. Savo knygos *Urbanisme* (leidime anglų kalba pervadintoje į „Rytdienos miestą ir jo planavimą“), kurią daugeliu atžvilgių galima laikyti ideologiniu atsaku Sitte's koncepcijai, pratarė Le Corbusier aiškino, kad „miestų planavimui skirta Sitte's knyga – šis piktavališkiausias veikalas Vokietijoje tapo net pagrindu sąjūdžiui susiformuoti; išlankstyta linijos ir jos ypatingo grožio garbinimui. Šito įrodymu buvo pateiktas visų viduramžių gražiųjų miestų pavyzdys; autorius vaizdingumą supainiojo su miesto egzistavimo gyvybinėmis sąlygomis. Neseniai Vokietijoje ištisi kvartalai buvo pastatyti remiantis šia estetika⁷. Le Corbusier nepasitenkinimą kėlė ir tai, kad estetikos principais, o ne technologinės pažangos ar kuriais kitais moderniosios eros imperatyvais Sitte grindė urbanistikos sampratą.

Iš tiesų, vienas svarbiausių Camillo Sitte's siekių buvo sugrąžinti miestų pla-

navimui estetinę dimensiją, kuri buvo sparčiai prarandama prasidėjus modernybės laikotarpiui. Daugeliui jo amžininkų atrodė, kad miesto plėtros problemos susijusios su grynai techninio pobūdžio sprendimais, susijusiais su transporto ar inžinerinių komunikacijų poreikiais. Geriau nei daugelis jo amžininkų austrų architektas suvokė, kad toks sudėtingas ir prasmingas organizmas kaip miestas negali būti nureikšmintas iki kokių nors pragmatiškų funkcijų lygmens, kad ir kokios svarbios jos būtų, pašalinus iš šiuolaikinių miestų planavimo nuorodų bazės estetikos klausimus. Apeliuodamas į Aristotelio autoritetą (o pastarasis teigė, kad miestas turi būti suprojektuotas taip, kad visi jo gyventojai jaustųsi saugūs ir laimingi), Sitte nurodė, kad dėl šių siekių „miesto planavimas neturi būti tiesiog technikos reikalas, jis turėtų būti pačia tikriausia ir labiausiai sureikšmintą prasme – meninės kūrybos vaisius“⁸. Tačiau kalbant apie Sitte's pažiūras ir jo skelbtus miestų planavimo imperatyvus nereikėtų vaizduotis, kad jo koncepcija suabsoliutino estetikos vaidmenį miestų planavimo procesuose, visiškai ignoruodama arba išstumdamas kitus ne mažiau reikšmingus aspektus. Galima tvirtinti, kad Sitte's koncepcijoje atsispindėjo siekis atkurti modernybėje prarastą *aesthesis* ir *techne* dermę; šiam siekiui įgyvendinti reikėjo susigrąžinti estetikos reikšmę ir vertę miesto planavime, juolab kad devynioliktojo amžiaus industrializacijos bei urbanizacijos procesų sąlygota miestų plėtra daugeliui jo amžininkų urbanistų kėlė grynai techninio pobūdžio rūpesčius. Jis pastebėjo, kad miestų planavimo problematika jo laiku buvo atsi-

dūrusi daugelio mokslo disciplinų paraštėse: netgi modernųjų laikų Vakarų meno istorijoje (o ji neišvengiamai susijusi su urbanistine dimensija) miestų planavimo istorijos svarstymams nebuvo skirta nė menkiausia vieta⁹. Be to, aptardamas šią problemą Sitte pastebėjo, kad „netgi ir tuo atveju, jei tenka atsisakyti daugybės tapybiškų grožybių ir reikia itin daug svarbos teikti moderniosios statybos, higienos ir transporto reikalavimams, tai neturėtų priversti mūsų iš viso atsisakyti meninių principų grynai dėl techninių principų, kaip, pavyzdžiui, tiesiant autostradą ar konstruojant mašiną. [...] Reikia turėti galvoje, kad miesto planavime ypač turėtų atsirasti vietos menui“¹⁰, kadangi pats planavimas yra jokių būdu ne vien techninė, bet ir estetiškai architekto veikla.

Tarsi iš anksto numanydamas, kokių priekaištų susilauks jo paskelbta intelektualinė programa, paremta siekiu gražinti estetikai prarastą reikšmę, Sitte aiškiai ir nedviprasmiškai pabrėžė, kad jis tikrai

neketino „teigti, esą, visas senųjų miestų planų grožis būtų panaudotas moderniosioms reikmėms.“¹¹ Kitaip tariant, jis nemanė, kad formuojant miestų planavimo perspektyvas turėtų būti beatodairiškai remiamasi kokiais nors perdėm nostalgikais praeities vaizdiniais, juoba turint galvoje, kad jo knygoje nagrinėti erdvių bei architektūrinių masių sąrangos ypatumų pavyzdžiai nebuvo skirti kokio nors vieno istorinio stiliaus sureikšminimui ar propagavimui, o veikiau reikiam priminimui, kad urbanistinio planavimo istorija pakankamai įvairi ir turtinga, tad iš jos būtų galima (ir būtina) nemažai pasimokyti. Šiuo požiūriu, teigdamas, kad atsigręžus į istorijos klodus visuomet įmanoma pasisemti ką nors vertinga¹², Sitte lieka itin artimas vėlesniam miesto istorijos tyrinėtojų Lewisui Mumfordui, kuris savo ruožtu teigė, kad istorija gali būti naudinga sprendžiant moderniojo gyvenimo problemas: šitai liudija garsiojo miestų istoriko skelbta „naudingos praeities“ (*usable past*) samprata.

VIEŠŪJŲ ERDVIŲ DEFORMACIJOS IR JŲ ĮVEIKIMAS

Kaip retas kuris jo amžininkų, Sitte suprato viešųjų erdvių simbolinę reikšmę ir vertę urbanistinio audinio sandauroje. Viešosios erdvės Sittei pirmučiausia išreiškia tikrą miestiskumo ir miesto kultūros pojūtį, kadangi pats miestas – istorinis-bendruomeninis kūrinys, kuriame įsikūnija kolektyvinės vertybės ir žmonių bendrumas. Tai, ką klasikinėje graikų kultūroje išreiškė *agora* – su visa joje vėliau išsiskleidusių funkcijų puokšte – moderniaisiais laikais prarado savo kadaise turėtas prasmes. Sitte labai aiš-

kiai pabrėžė, kad modernusis planavimas paradoksaliai atsigręžė prieš viešąsias erdves, beatodairiškais taisyklingumo, tvarkos ir utilitarumo reikalavimais deformuodamas jų prasmę ir esmę. Viena iš priežasčių, paskatinusių viešųjų erdvių deformacijas, jo nuomone, buvo nežmoniškas naujųjų urbanistinių darinių dydis. Pasak Sitte's, „pirmiausia mūsų didmiesčių milžiniškas dydis lėmė tradicinių meno formų išsiskaidymą visur. Kuo didesnis miestas, tuo platesnės tampa aikštės ir gatvės, tuo aukštesnės

ir masyvesnės tampa visos struktūros iki tokio lygio, kad kylant nenuskaičiuojamai galybei aukštų ir langų virtinėms, pasidaro nebeįmanoma nieko atpažinti meniniu požiūriu.“¹³ Kita, ne mažiau svarbi priežastis buvo prioritetas, kurį moderniojo planavimo adeptai teikė linijų tiesumui ir geometrinių formų taisyklingumui miestų sandaroje. Pasak Sitte's, moderniajame planavime „santykis tarp užstatymo ir atvirų erdvių yra apverstas aukštyn kojomis. Anksčiau tuščios erdvės (gatvės ir aikštės) buvo vieningi dariniai formų, kurių poveikis buvo numatytas, dabartiniai statiniai išdėstomi kaip taisyklingi uždarų formų dariniai, o tai, kas lieka jų tarpuose, tampa gatve ar aikšte.“¹⁴ Būtina pastebėti, kad Sitte neneigė transporto plėtros miestuose sąlygotų reikalavimų plėsti tiesių kelių ir gatvių tinklą. Jį neramino veikiau tai, kad gatvių tiesumas moderniajam planavime tapo *alfa* ir *omega*, jos buvo projektuojamos mechanškai, neatsižvelgiant nei į reljefą, nei į kokias nors kitas vietos sąlygas.

Polinkis bet kuria kaina patenkinti geometrinius planavimus plėtojant miesto struktūrą, Sitte's požiūriu, buvo destruktvyvi veikla, kurios padariniai esmingai įtakojo miestovaizdžio pokyčius ir urbanistinių erdvių sandarą. Pasak jo, modernieji miestų statytojai yra visiškai apleidę *meninius* miestų planavimo ir statybos principus. Visą jų kompozicinių sprendimų arsenalą sudaro „preciziškai ištiesinta namų linija ir kubo formos statinių kvartas“, ir šis skurdus rinkinys nė iš tolo neprilygsta tai priemonių įvairovei, kuria disponavo praeities miestų planuotojai¹⁵. Tokia nuostata, jo nuomo-

ne, susiformavo dėl to, kad miestų planavimą ir statybą moderniaisiais laikais imta grįsti vien techniniais motyvais, o estetiniai (arba, jo žodžiais tariant, „meniniai“) principai buvo ne tik nustumti į antrą planą, bet ir dažniausiai visai ignoruojami kaip neturintys nieko bendra su moderniosios visuomenės poreikiais. Toks modernistinis aklumas miestų planavimą ir statybą pavertė geriausiu atveju amatinininkiška ar profesine veikla (nors derėtų turėti galvoje, kad tiek viduramžiais, tiek priešindustrinėje epochoje apskritai amatas buvo išsaugojęs saitus su menu), tačiau, kad ir kaip šią praktiką vadintume, ji nustojo būti siejama su menine kūryba: modernusis miestų planuotojas ir statytojas pats išsižadėjo šios jungties, kuri egzistavo daugelį tūkstantmečių. Camillo Sitte negalėjo sutikti su tokia vienpusiška moderniojo miestų planavimo uždavinių traktuote. Suabsoliutintas geometrinis miesto erdvių organizavimo principas lėmė, kad praeities urbanistinį paveldą pradėta interpretuoti kaip beviltišką atgyveną, kurią būtina išgyvendinti iš miestų planavimo ir statybos praktikos. Tokiam požiūriui, kurį įtvirtino racionalioji teorija, būtinas priešnuodis, t. y. gerokai kompleksiškesnis požiūris į miesto erdves bei jų istorinės sąrangos įvertinimas. Sitte pastebėjo, kad kai kurios moderniojo planavimo dogmos iš viso neturi nieko bendra su istorine tradicija: pavyzdžiui, viduramžių aikštėse vandens šaltiniai ar fontanai niekuomet nebuvo įrengiami atviro ploto centre, tad ir šiuolaikinėse viešosiose erdvėse fontanus derėtų įrengti „tose salose, kurios plyti tarp komunikacijos linijų“¹⁶. Sukau-

pęs gausybę medžiagos studijuodamas Europos miestus natūroje, Sitte nurodė, kad visi seniausieji miestų fontanai tokiose „salose“ būdavo išdėstomi nesilaikant simetrijos reikalavimų, be to, neretai jie būdavo greta to aikštės kampo, kuriame vykdavo intensyviausias judėjimas, tačiau niekad nebūdavo įrengiami pačiame aikštės centre¹⁷. Dėl šios priežasties viešosios erdvės įgaudavo individualų charakterį ir pasižymėjo savitais meniniais sprendimais. Tačiau modernųjų miestų planuotojai mąstė ir veikė visiškai priešingai, suabsoliutindami tiesias linijas, centrinę kompoziciją ir stačius kampus. Vėliau šias maksimas teoriškai pagrindė vienas didžiausių moderniosios urbanistikos ideologų Le Corbusier, kategoriškai pasisakydamas prieš „nešulinio mulo“ kelius – šia metafora jis išreiškė daugeliui vėlesnių modernųjų planuotojų būdingą pasidarygėjimą bet kokia tvarkos ir preciziškų taisyklių geometrinį ikonfigūracijų stoka ar jų digresijomis.

Sitte pastebėjo, kad panašiai kaip ir aikščių centrinėse dalyse įkurdinant fontanus, moderniojoje urbanistinėje praktikoje imta elgtis ir su paminklais – jiems dažniausiai numatoma vieta pačiame aikščių ar kitų viešųjų erdvių centre. Sitte tvirtino, kad ir čia moderniojo planavimo principai pralaimi istorinei tradicijai, kur vietos paminklams buvo parenkamos labai atsakingai, įvertinant jau susiklosčiusios viešosios erdvės sandarą ir aplinkinį urbanistinį kontekstą. „Esminis skirtumas tarp praeities ir dabarties yra tas, kad mes visuomet ieškome kuo didingesnės vietos netgi mažiausiai statulai taip sumenkindami jos įspūdį, užuot

jį padidinę, o tai galėtų būti daroma pasitelkus neutralų foną, kurį tokiomis sąlygomis rinktųsi portretistas [...] Senovės žmonės patalpindavo savo paminklus aplink aikštės sienų fone“¹⁸, – tikino architektas, išanalizavęs gausybę viešųjų erdvių išdėstymo pavyzdžių įvairiuose Europos regionuose. Sitte išvelgė ir dar vieną modernųjų miestų plėtros veiksnių – automobilio diktatą. Įdomu, kad automobilių eros priešaušryje jis pastebėjo tendenciją, kuri vėliau ėmė dominuoti urbanistikoje – aikštės imta daugiausia naudoti kaip automobiliams pastatyti skirtas erdves, tad meninę sąveiką tarp jų ir aplinkinių pastatų imta atvirai ignoruoti. Kita vertus, jis išvalgiai diagnozavo, kad būtent ši tendencija paskatino ir viešųjų erdvių deformacijos ir sunykimą procesus, dėl kurių priešingai nei antikos laikais aikštės ir viešosios erdvės nustojo buvusios gyvos miesto gyventojų sąveikos ir aktyvaus bendravimo vietomis, virsdamos automobilių statymo zonomis. Sitte's išvalgų tvarumą liudija ir analogiški procesai didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kurių aikštės pastaruoju metu vis dažniau tampa automobilių aikštėlėmis arba jų danga¹⁹. 19 Keista ir sunkiai suvokiama, kad tokia abejotina praktika kartais susilaukia Lietuvos architektūros ir urbanistikos ekspertų palaikymo ir pritarimo. Iš dalies ši keista, paradoksali reiškinį galėtume sieti su vėluojančia Lietuvos urbanistinio sąmoningumo ir miesto kultūros sampratų raida, juoba kad urbanistikos diskursas, sovietmečiu ideologiškai tarnavęs totalitarinei modernistinio planavimo praktikai, čia dar tik pradeda įgauti esmingesnes sąmoningumo ir savikritikos formas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Carl E. Schorske. *Fin-de-Siecle Viena: XIX amžiaus pabaigos politika ir kultūra*. Iš anglų k. vertė D. Valentiniavičienė. Vilnius: Baltos lankos, 2002, 63.
- ² Ten pat, p. 62.
- ³ Žr. Paul and Percival Goodman. *Communitas: Means of Livelihood and Ways of Life*. New York: Vintage Books, 1960, p. 162–166.
- ⁴ George R. Collins and Christiane Crasemann Collins. *Camillo Sitte: The Birth of Modern City Planning*. New York: Dover Publications, 1986, 65. Knygoje pateiktas ne tik austrų architekto teorinio palikimo vertinimas, bet ir publikuotas jo veikalo *Die Stadtebau* vertimas į anglų kalbą, kuriuo remiuosi šiame straipsnyje.
- ⁵ Žr. nuorodas pateiktas Leif Jarram „From Page to Policy: Camillo Sitte and Planning Practice in Munich“ *Manchester Papers in Economic and Social History*, Number 57, September 2007.
- ⁶ George R. Collins and Christiane Crasemann Collins. *Camillo Sitte: The Birth of Modern City Planning*, p. 70.
- ⁷ Žr. Le Corbusier. *The City of To-morrow and Its Planning*. Translated by Frederick Etchell. London: The Architectural Press, 1947.
- ⁸ George R Collins and Christiane Crasemann Collins. *Camillo Sitte: The Birth of Modern City Planning*. New York: Dover Publications, 1986, 136.
- ⁹ Ten pat, p. 223.
- ¹⁰ Ten pat, p. 249.
- ¹¹ Ten pat, p. 154.
- ¹² Ten pat, p. 217.
- ¹³ Ten pat, p. 244.
- ¹⁴ Ten pat, p. 205.
- ¹⁵ Ten pat, p. 222.
- ¹⁶ Ten pat, p. 160.
- ¹⁷ Ten pat, p. 156.
- ¹⁸ Ten pat, p. 154.
- ¹⁹ Išsamenį šios problematikos svarstymą žr. Rimantas Buivydas, Almantas Samalavičius. *Public Spaces in Lithuanian Cities: Legacy of Dependence and Recent Tendencies // Urban Studies Research*. Volume 2011, Hindawi Publishing Corporation, Article ID 284573 9 pages.

B. d.